

Україні: Монографія / О.В. Биковська.— К.: ІВЦ АЛКОН, 2006.— 356 с.

3. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения: Материалы к четвертому заседанию методологического семинара, 16.11.2004 г.— М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.— 84 с.

4. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. на здобуття доктора психол. наук: спец. 19.00.07 / О. Л. Кононко.— К, 2001.— 37 с.

5. Попов В. Чувственное, рациональное, опыт / В. Попов.— М.: Изд-во МГУ, 1976.— 120 с.

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Гуцан Л. А.,

кандидат педагогічних наук

Інститут проблем виховання НАПН України,

старший науковий співробітник

лабораторії трудового виховання і профорієнтації,

e-mail:lelyag@ukr.net

Анотація: У статті розкрито проблему використання компетентнісного підходу як основи нової освітньої парадигми.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентнісно-спрямована освіта, технологія навчання, освітня парадигма.

Аннотация: В статье раскрыта проблема использования компетентностного подхода как основы новой образовательной парадигмы.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентно-направленное образование, технология обучения, образовательная парадигма.

В умовах інноваційних змін розвитку сучасної освіти з'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих громадянах, здатних до життєвого самовизначення. Новітня філософія освіти спрямовує навчально-виховний процес на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття потенціальних можливостей та здібностей учнів, забезпечення оптимальних умов для їх життєвої самореалізації.

Навчальна діяльність на уроках покликана не просто дати учням суму знань, умінь і навичок, а формувати в них компетентність як загальну здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, отриманих завдяки навчанню.

Сьогодні випускники шкіл, вступаючи в самостійне життя, відчують на

собі труднощі формування чітко визначених життєвих орієнтирів та суттєву розбіжність між змістом життя і змістом того, чого навчали в школі. Тому місія освітніх закладів полягає в тому, щоб допомогти кожній молодій людині усвідомити сенс свого життя, визначити свій «образ буття», «зустрітися зі своєю сутністю» (М. Хайдеггер), оволодіти універсальними константами життєвого світу, постійно шукаючи відповіді на «останні питання буття» (В. Біблер), що визначають орієнтири в її розвитку, систему смисложиттєвих координат, у яких вона може існувати [1, 20]. За останній час можна помітити все більше обертів набирає переорієнтація оцінки результатів освіти з понять «освіченість», «вихованість», «загальна культура» на поняття «компетентність» та «компетенція», яка

може забезпечити досягнення нової якості освіти, спрямованої на всебічний розвиток особистості, з метою підготовки її до активної та ефективної участі в суспільному житті, з найбільшою користю для себе та для суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень підтверджує, що проблема використання компетентнісного підходу в освіті стала нагальною в сучасній педагогіці.

Теорія компетентнісного підходу в освіті розроблялася і була представлена в працях як зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена, так і наших вітчизняних. Українські перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші. Практичну реалізацію компетентнісного підходу, формування компетентностей особистості розкрили в своїх роботах російські вчені І. Агапов, В. Болотов, А. Вербицький, І. Зимня, Е. Зеєр, А. Золотарьова, М. Катунова, В. Лаптев, О. Лебедев, Н. Радіонова, В. Серіков, А. Тряпицина, А. Хуторський, С. Шишов та інші.

У вітчизняній науковій літературі найбільшого поширення набуло визначення компетентності як сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію, запропоноване С. Гончаренком. На думку І. Беха «трактування поняття компетентність дуже широке...» [2, с. 5]. Компетентний в широкому розумінні — «це знаючий, обізнаний в певній галузі»; у вузькому розумінні — той, хто має право авторитетного судження як спеціаліст високого рівня в певному колі питань.

Бути компетентним — значить вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю і емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах. На думку багатьох українських вчених компетентність не зводиться до знань і вмінь в кількісному відношенні. Але без знань

і особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей неможливе. Більш того, набуття компетентностей залежить від активності, свідомого відношення до різних видів діяльності (праці, навчання тощо). Але водночас у тлумаченні понять «компетентність», «технологія», «компетентнісний підхід» і дотепер немає одностайності, тому що не дійшли згоди вчені.

У багатьох західноєвропейських країнах розроблені критерії основних «умінь широкого спектру», які необхідні кожній компетентній людині для життєдіяльності. Їх перелік також відрізняється як за змістом, обсягом, так і за специфічною термінологією.

Наприклад, *Німеччина* виділяє: інтелектуальні знання; знання, які можна застосовувати; навчальна компетенція; методологічні або інструментальні ключові компетенції; соціальні компетенції; ціннісні орієнтації.

Австрія: предметна компетенція; особистісна компетенція; соціальна компетенція; методологічна компетенція. Для впровадження поняття компетентності у навчальний процес педагогічні працівники проводять викладання на міжнародній основі, орієнтуються на роботу в команді, впроваджують індивідуалізацію та проектноспрямовану роботу.

Нідерланди: здатність до самонавчання; впевненість та вміння обирати напрямки розвитку; вміння діяти в різних ситуаціях, застосовувати різні альтернативи для виконання дії, грати різні ролі; вміння розв'язувати проблеми, обумовлювати варіанти свого вибору, брати до уваги різні обставини, поважати інших, бути лояльною людиною; вміння співпрацювати та знаходити творчі рішення.

Розподіл компетенцій у *Бельгії* такий: соціальні компетенції; комунікативні компетенції; вміння співпрацювати; компетенція в опануванні бази даних інформаційно-комп'ютерних технологій; компетенція в розв'язуванні проблем; самокерування та саморегуляція; вміння критично мислити, діяти тощо. Багато-

вимірність, досяжність, прозорість, багатofункціональність розглядаються як критерії компетентності.

Фінляндія: пізнавальні компетенції; уміння оперувати в умовах змінювання; соціальні компетенції; особистісні компетенції; творчі компетенції; педагогічні та комунікативні компетенції; адміністративні компетенції; стратегічні компетенції; уміння діяти паралельно за різними напрямками.

Шотландія акцентує увагу на особистісних якостях (самоповага та повага до інших; відчуття соціальної відповідальності; обов'язок вчитися; відчуття незалежності, уміння та навички (основні навички комунікації; особиста ефективність у вирішенні проблем — критичне мислення, планування та організація; рецензування та оцінювання, робота в команді), знання та розуміння (знання про себе, знання про свої права, відповідальність, роботу, сфера професійних знань, обов'язки).

Незважаючи на розбіжності та різну термінологію, можна переконатися, що для всіх країн спільними вважаються уміння, які необхідні для реальної життєдіяльності — професійні, уміння застосовувати знання, отримання інформації, поновлення знань та продовження навчання, самоосвіти, соціальні та комунікативні уміння, уміння спілкуватися, вирішувати проблеми та конфлікти, працювати в команді, відчувати відповідальність тощо.

Багатогранна палітра розуміння суті видів компетентності свідчить про складність, суперечливість і неоднозначність самого поняття компетентності як «самоздатності до оптимальних дій», як інструментальної основи діяльності.

В. Сидоренко вважає, чим складнішим, динамічнішим стає світ, життя людини, тим більше нових компетентностей вони вимагатимуть, щоб найадекватніше відповідати на нові виклики, розв'язуючи життєві проблеми, долаючи «вивчену безпомічність». Тому інтелект це не самоціль, а інструмент і засіб формування самостійності. У зв'язку з цим

завдання освіти полягає у, так би мовити, вирощуванні в самих дітей освітнього замовлення.

Основними групами компетентностей, якими повинен володіти сучасний випускник, є наступні.

Соціальна компетентність одна з ключових компетентностей; у її основі закладено такі здатності особистості:

- продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, проявляти ініціативу;

- спільно визначати цілі діяльності, реалізовувати соціальні проекти;

- застосовувати технології конструктивного розв'язання конфліктів;

- аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначати в них власне місце.

Набуття молоддю знань, умінь і навичок, спрямоване на вдосконалення соціальної компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, а також здатності швидко реагувати на запити часу. Соціальна компетентність пов'язана з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень. Таким чином, вона формує не тільки певні складні вміння, але й сприяє вихованню надзвичайно важливих у сучасному житті якостей особистості [3].

Розвиток природних здібностей учнів в умовах сучасної освіти відбувається завдяки формуванню *компетентності продуктивної творчої діяльності*. Ранній розвиток творчих здібностей робить усе подальше навчання в школі усвідомленим, сприяє правильному фаховому вибору, стимулює потребу у творчій і дослідницькій роботі. Проблема пошуку й відстеження результатів навчання творчо обдарованих учнів — одна з ключових проблем освіти. Розвиток і вдосконалення творчого мислення, особливо в період серйозних соціальних змін у нашій країні, дозволить школяреві виробити навички знаходити ефективні рішення будь-яких проблем, досягти бажаного результату, самореалізуватися.

Зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, суттєво впливають на освіту. Школа ХХІ століття готує людину до життя в сім'ї, громаді, країні, до творчої роботи, до реалізації себе як особистості в суспільстві. Цієї мети неможливо досягти без формування однієї з найважливіших компетентностей — *інформаційної*. Вона зумовлена зростанням ролі інформації в сучасному суспільстві та передбачає оволодіння інформаційними технологіями, вміннями здобувати, критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію. Розвиток інформаційної компетентності особистості дозволяє розвинути такі можливості продуктивного навчання: використання різних джерел інформації; вміння користуватися новими інформаційними технологіями; вміння переробляти інформацію для отримання певного результату; аналіз та критичне ставлення до інформації; самостійне опрацювання інформації; розуміння та усвідомлення інформації; залучення власного досвіду.

Зараз в Україні відбуваються складні соціально-економічні зміни, спрямовані на формування ринкових відносин в економіці та лібералізацію соціальної сфери. Тому не менш важливим є також процес формування *комунікативної компетентності*, що передбачає опанування важливого у роботі та суспільному житті усного й письмового спілкування, оволодіння кількома мовами; полікультурної компетентності, що стосується розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їхньої мови, релігії, культури тощо; *компетентності саморозвитку та самоосвіти*, яка пов'язана з потребою й готовністю постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистому й суспільному житті.

Природно, виникає запитання: чи можливо в реальному житті охопити таке величезне коло питань? Яким шляхом їх вирішувати? Чи здатна сучасна система освіти переорієнтувати процес навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетентностей.

Відповідь на всі ці запитання тільки одна: «Так». Більше того — у нас просто не має іншого шляху, якщо ми поставили за мету формування учня-випускника, готового до життя, здатного до подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства. Але на цьому тернистому шляху кожен учитель іде своїм особистим шляхом. Педагог повинен приділяти основну увагу досягненням своїх учнів, а не їхнім невдачам, ступеню їхнього розвитку. Треба надавати дитині можливість поліпшити свій результат, можливість особистого зросту і просування вперед. Кожне таке просування можна вважати учбовим досягненням.

Для реалізації компетентнісного підходу до навчання вчитель повинен сприяти зацікавленості кожного учня в роботі класу за допомогою чіткої мотиваційної установки, використовувати різноманітні форми й методи навчальної діяльності, стимулювати учнів висловлювати свої думки без страху бути покараним за неправильну відповідь. Важливим також є вміння вчителя створювати на уроці такі ситуації, які дають можливість кожному учневі проявити ініціативу, самостійність. Такий підхід якнайкраще сприяє формуванню ключових компетентностей школярів. Адже ключові компетентності — це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку — взагалі будь-якій людині.

Отже, компетентнісний підхід в освіті — це сучасний орієнтир. Для того, щоб він повною мірою став реалією, є необхідною екстраполяція його ідей на педагогічний процес. Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, очевидним стає те, що відповідно до неї мають бути адаптовані всі компоненти навчального процесу. Тільки за умови охоплення всього педагогічного процесу можна досягти формування компетентності учнів як інтегрованого результату навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен.— К.: Богдана, 2003.— 520 с.
2. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці.— К.: Виховання і культура №12 (17,18)—2009 р.— С.5–7.
3. Пометун О. І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів.— К.: Презентація на нараді Центру тестових технологій 19.10.2004 р.— С. 16–18.
4. Родніна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання.— Харків.: Основа, 2006.— 94 с.

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ ОСВІТИ

Литовченко О. В.,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії позашкільних закладів Інституту проблем виховання НАПН України,
elenalitevchenko@ukr.net

Анотація: Матеріали статті представляють короткий огляд можливих підходів до класифікації компетентностей як результату освіти.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, ключові компетентності, позашкільна освіта.

Аннотация: Материалы статьи представляют краткий обзор возможных подходов к классификации компетентностей как результата образования.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, ключевые компетентности, внешкольное образование.

Цілі освіти й соціальні функції освітніх інститутів не є незмінними. Їхній розвиток відображає об'єктивні процеси, що відбуваються в країні, світі.

У сучасних науково-педагогічних працях присутня думка, відповідно якої освіта у постіндустріальному суспільстві це не лише систематичне навчання (вивчення фактів), але розвиток ряду навичок, як от: адаптуватися, бути лідером, працювати як самостійно, так і в команді — тобто фактично мова йде про соціальне виховання як освоєння соціальних компетенцій, необхідних людині для життя в суспільстві (Т.О. Ромм) [5, с. 205].

Компетентнісний підхід, який залишається актуальним у міжнародному та національному освітньому просторі, передбачає спрямованість освітнього про-

цесу на формування й розвиток основних компетентностей особистості, тобто здатності вирішувати задачі у різних сферах діяльності на базі теоретичних знань.

Зокрема відомі міжнародні організації, що нині працюють у сфері освіти (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів тощо), вивчають проблеми, пов'язані з компетентнісно орієнтованою освітою, пропонують класифікації компетентностей учнів.

Рекомендаціями Європейського парламенту та Європейської Ради (від 18 грудня 2006 року щодо ключових компетентностей ціложиттєвої освіти (2006/962/ЕС) визначено вісім ключових компетентностей, тобто таких, які кожен потре-